

Комплектування бібліотечного фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського періодичними виданнями: виклики часу

У статті розкривається стан комплектування фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського періодичними виданнями в умовах сьогодення

Суспільне визнання й авторитет бібліотеки значно залежать від багатства та якості бібліотечного фонду. Адже саме фонд визначає зміст, повноту, рівень задоволення й розвитку інформаційних потреб користувачів.

Серед усього скарбу бібліотечного фонду найбільшу цінність із погляду актуальності та оперативності надання користувачам інформації становлять журнали. Дослідження констатують, що вони займають пріоритетне місце в інформаційному забезпеченні наукової творчості, на другому місці – монографії, на третьому – збірники наукових праць. І хоча у фондах великих бібліотек, як правило, більше десятка видів документів, саме періодичні видання бібліотечні теоретики та практики розглядають як основу для обслуговування користувачів.

Виклики часу так чи інакше впливають на якість формування фонду кожної книгозбірні. Їх можна розглядати у двох векторах: об'єктивні та штучно створені.

Наступ цифрових технологій, складна економічна ситуація в державі, зміна інформаційних запитів користувача, якому потрібно «швидко», «все» і «відразу» – усе це об'єктивні виклики початку XXI століття. Негативна нормативно-правова ситуація, що впливає на комплектування фонду, – штучно створена проблема, яка пов'язана з надзвичайною бюрократизацією сучасного українського суспільства.

Розглянемо на прикладі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) реалії комплектування фонду періодичними виданнями.

Головна мета й основні напрями діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як спеціальної бібліотеки – сприяти підвищенню ефективності наукових досліджень у галузі педагогіки, психології, методик викладання навчальних предметів, а також зростанню професійного, духовного й культурного рівня науково-педагогічних кадрів та бібліотечних працівників [3]. Відповідності ст. 16 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» книгозбірня на своїй базі формує інтегрований галузевий інформаційний ресурс у традиційній та електронній формах.

Передплата є одним із головних джерел комплектування фонду бібліотеки періодичними виданнями. Оскільки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – структурний підрозділ Національної академії

педагогічних наук України (далі – НАПН України), кошти на передплату виділяються з урахуванням фінансових можливостей академії. Керівництво НАПН України з розумінням ставиться до потреби бібліотеки в передплаті широко асортименту періодики, але й сама установа залежить від кошторису держави. Крім того, в умовах економічної кризи щопівріччя збільшується вартість самого періодичного видання. Як наслідок, зменшується кількість назв періодичних видань, що надходять до фонду. Наприклад, у 2012 році ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського передплачувала 295 назв періодичних видань, з них 11 назв журналів країн далекого зарубіжжя (США, Великобританія, Німеччина, Нідерланди, Франція, Польща); у 2013 році до фонду книгозбірні надійшло 289 назв газет та журналів, зокрема 11 назв журналів іноземними мовами. 2014 року коштів вистачило лише на 1 періодичне видання з Великобританії та 271 назву періодики українською й російською мовами. У 2015 році асортимент періодичних видань налічує 134 назви вітчизняних документів. У таких складних економічних умовах з метою передплати лише найзатребуваніших серед користувачів газет та журналів здійснюється моніторинг попиту на періодичні видання, що знаходяться у фонді бібліотеки, за різними джерелами: МБА, читальний зал, виставки нових надходжень, книгосховище. Завдяки цьому книгозбірня поповнюється найбільш цінною періодикою, яка містить інформацію про теоретичні та практичні досягнення на освітянській ниві.

В останні декілька років помітно деяку стабільність вітчизняного журнального асортименту, але кількість назв періодичних видань продовжує зростати. Саме тому нині надзвичайно актуальне питання якісного відбору нових газет і журналів для включення їх до списку передплати. Одним із найбільш поширених способів такого оцінювання, крім експертної оцінки співробітників бібліотеки, є аналіз вихідних відомостей про установи-засновники періодичних видань. Пріоритет належить тим організаціям, які займаються науковими дослідженнями в руслі стратегії комплектування фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Наукова періодика – важливий інструмент для здійснення наукової комунікації між фахівцями в інтересах їхньої професійної діяльності. Розвиток сучасних інформаційних технологій зумовлює виникнення нових вимог учених до форм і методів надання їм інформаційних ресурсів, що призводить до змін у політиці комплектування. Зокрема, для повноцінного інформаційного забезпечення та з метою збалансованого комплектування фонд бібліотеки має поповнюватися як друкованими виданнями, так і документами в електронному форматі.

Стрімке зміцнення позицій електронних видань у науковому світі зумовлено кризою друкованих журналів. Згруповані в предметні колекції з великою кількістю назв, вони швидко витісняють менш конкурентоспроможні друковані версії. Головна причина цього полягає, по-перше, у дорожнечі традиційних журналів, по-друге, у великому, беручи до уваги сучасні вимоги, терміні підготовки рукопису до видання, що триває

іноді до півроку. Серед основних переваг електронних журналів можна назвати такі:

- оперативність підготовки та розповсюдження;
- доступність широкому загалу читачів;
- можливість швидкого повнотекстового оперативного пошуку по окремому журналу або архіву електронних періодичних видань;
- відсутність тиражування. Тиражем електронної публікації є кількість копіювань поданого матеріалу. Таким чином вирішується проблема недостатньої кількості примірників, властива друкованим виданням;
- відсутність типографських витрат та оплати поштових відправлень;
- компактність зберігання;
- легкість копіювання;
- можливість працювати з електронним документом декільком користувачам відразу, не заважаючи один одному;
- можливість копіювання довільних фрагментів документів;
- швидка та недорога доставка до кінцевого споживача через телекомунікаційні канали.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як спеціальна галузева бібліотека повинна мати у своїх фондах комплекти всіх періодичних видань із питань педагогіки, психології, освіти.

Здійснивши пошук потрібних інформаційних ресурсів мережі Інтернет, було виявлено цілу низку журналів, що мають для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського велику фахову цінність, але не зазначені в передплатних каталогах агенцій. Такі документи розміщено в цифровому форматі на порталах установ і надано до них безкоштовний доступ. Дотримуючись чинного законодавства, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського поповнила фонд 9 назвами електронних версій журналів, які представлені в Науково-педагогічній електронній бібліотеці. Це:

1. **„UNIVERSITATIS. Наука и просвещение”** Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна;
2. **„Інформаційно-методичний вісник”** Харківської академії неперервної освіти;
3. **„Краєзнавство”** Інституту історії України;
4. **„Освіта Дніпропетровщини”** Дніпропетровського ІППО;
5. **„Освітній простір України”** Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;
6. **„Педагогічний вісник”** Хмельницького ІППО;
7. **„Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології”** Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка;
8. **„Педагогічні обрії”** Чернігівського ОІППО ім. К. Д. Ушинського;

9. „Філософія науки: традиції та інновації” Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.

Проблема технічного оснащення бібліотеки, а також забезпечення каналів зв'язку іноді створюють серйозні перешкоди на шляху впровадження електронних форм обслуговування користувачів.

Такі виклики часу під час комплектування фонду продиктовані стрімкими процесами інформатизації суспільства на фоні складної політичної ситуації в Україні.

Значною проблемою для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є проведення тендерних процедур на передплату періодичних видань, бо відповідно до чинного законодавства вони мають закуповуватися за такими ж правилами, як меблі, будівельні матеріали, техніка тощо. Умови конкурсу, прописані в законі, не враховують жорстких часових меж, що зумовлені технологією формування та розміщення передплатного репертуару. Справа в тому, що до початку підготовки конкурсної документації у відділі комплектування, який укладає перелік видань, пропонованих для передплати, відсутні всі каталоги підписних агенцій на наступне півріччя. Для того, щоб здійснити всі необхідні технологічні операції з формування списку на наступне півріччя, співробітникам цього відділу потрібно приблизно місяць. Тим часом у конкурсних документах повинен бути заявлений реальний асортимент газет та журналів, що будуть передплачуватися, а також реальна вартість передплати. Найменша неузгодженість під час проведення тендерних процедур призводить до їхньої ануляції. Іншим чином здійснити передплату чинне законодавство забороняє. Тому іноді доводиться проводити кілька таких процедур, що негативно впливає на якість комплектування фонду періодичними виданнями й потребує додаткових витрат часу провідних фахівців відділу, задіяних у процесі підготовки та проведення тендерних процедур.

Великою проблемою для бібліотеки можуть стати й результати конкурсу. Якщо раніше книгозбірня сама визначала для себе найбільш надійних, перевірених роками співпраці партнерів у передплатній кампанії, то тепер переможцем конкурсу може стати агентство або фірма, репутація та ділові якості яких декларуються тільки в їх конкурсній документації. Велика бібліотека з її значними замовленнями на передплату є вельми принадливим об'єктом для приватних підписних агентств, кількість яких різко зросла в останнє десятиріччя. Деякі з них, як показала практика, виставляють на конкурс необґрунтовано занижені ціни, що викликають сумніви в можливостях конкурсантів та серйозності їх намірів. Бували випадки, коли агентства-переможці ставали неспроможними партнерами та залишали бібліотеку без періодичних видань на весь період контракту.

Гіркий досвід такої «співпраці» має й ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Під час проведення тендерних процедур у 2013 році переможцем конкурсу було визнано ТОВ «Передплатна агенція «САММІТ», яке уклало договір із бібліотекою щодо передплати періодичних видань на II півріччя 2013 року та I півріччя 2014 року. Уже протягом

вересня 2013 року з'явилися проблеми в постачанні періодики. У листопаді доставляння газет і журналів припинилося зовсім. Неодноразові звернення керівництва бібліотеки до дирекції товариства не принесли жодного результату. Тому було прийнято рішення розірвати договір та подати справу до суду. Хоча бібліотека виграла позов, до її фонду так і не потрапила значна кількість періодичних видань, особливо документів із близького та далекого зарубіжжя.

У 2014 році було ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України від 23.04.2014 р. № 117 «Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповують за бюджетні кошти» [2], в якій зазначено, що розпорядники та одержувачі бюджетних коштів у договорах про закупівлю періодичних видань можуть передбачати попередню оплату на строк не більше одного року. Інакше кажучи, оплатили в поточному році періодик у – отримаєте її тільки протягом поточного бюджетного року. Як відомо, процес передплати періодичних видань передбачає укладання договорів за кілька місяців до початку поставки періодики. Оскільки ця постанова Кабінету Міністрів України набула юридичної сили, вона анулювала проведену у 2014 році процедуру цінових пропозицій про передплату періодичних видань на I півріччя 2015 року.

Таким чином, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як і низка інших бібліотек, залишилась без передплати на I квартал 2015 року. Не вплинув на цю ситуацію й офіційний лист від Української бібліотечної асоціації, адресований Прем'єр-міністру України Арсенію Яценюку [1].

Вкрай складна політична та економічна ситуація в країні позначилася на діяльності передплатних агенцій, зокрема нині вони відмовляються укладати договори за гарантійними листами.

Здійснити передплату 82 назв періодичних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського змогла лише в лютому 2015 року на три місяці на суму близько 10 тис. грн. Якщо враховувати вартість періодичних видань, то сьогодні це досить незначна сума для бібліотеки державного значення. Для комплектування фонду періодикою в II півріччі фінансування виділено 35 тис. грн., тому асортимент передплачених видань значно розширився й налічує 134 назви.

Лише завдяки зверненню Української асоціації видавців періодичної преси до прем'єр-міністра в жовтні цього року вдалося розблокувати заборону передплати преси для бюджетних організацій на наступний рік.

Така ситуація склалася внаслідок ігнорування авторами законів особливостей процесів бібліотечної роботи, що призводить до утворення лакун у фондах усіх без винятку бібліотек. Прикро, що для укладання нормативної документації не практикується залучення до обговорення фахівці тих галузей, на які ці закони поширюються, їх ставлять лише перед фактом прийняття.

Література

1. Лист Прем'єр-Міністру України Яценюку А. П. стосовно передплати періодичних видань для бібліотек на 2015 рік [Електронний ресурс] : лист Укр. бібл. асоц. від 3 груд. 2014 р. № 139 // Українська бібліотечна асоціація : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://ula.org.ua/ua/252-dokumenty/listy/1071-lysty-za-2014> (дата звернення: 23.11.15). – Назва з екрана.

2. Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закупаються за державні кошти : постанова Кабінету Міністрів України від 23 квіт. 2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 34. – Ст. 916.

3. Рогова, П. І. Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан та шляхи розвитку // П. І. Рогова / Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.